

Жук В. М.
д.е.н., професор,
віце-президент Національної академії аграрних наук України
Національна академія аграрних наук України

ІНСТИТУЦІОНАЛЬНА ТЕОРІЯ ЯК ІНСТРУМЕНТ УЗГОДЖЕННЯ РОЗВИТКУ ТЕОРІЇ І ПРАКТИКИ БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ

Сьогодні у бухгалтерській діяльності поглиблюється проблема невідповідності практики обліку до його теорії. Швидке впровадження сучасних інформаційних технологій в управлінській системі підприємств суттєво змінює методика та організацію облікового процесу, а головне змінюються вимоги до бухгалтерів, їх професійних навиків, особистих якостей. Отримані у вищих навчальних закладах теоретичні основи теорії облікової науки на практиці не знаходять належного застосування. Причиною цього, на наш погляд, є наростаюче відставання теорії бухгалтерського обліку від практики. Цей дисонанс окреслює об'єкт та предмет наукових пошуків для вітчизняних дослідників. Цій проблемі присвячені і наші дослідження останніх кількох років.

Розвиток бухгалтерського обліку не можна розглядати відокремлено від розвитку економічної науки, вагоме місце у якому на сьогодні займає інституціональний підхід. Напрацьована економістами інституціональна теорія є визнаною у світовому науковому середовищі і застосовується практикою. Нецілісні дослідження за інституціональними спрямуваннями є і в науковців-бухгалтерів. Але до цього часу не було сформовано відповідні парадигми, що дозволяли би говорити про нову – інституціональну теорію бухгалтерського обліку.

Виходячи з цього метою наших досліджень є обґрунтування вибору та застосування інституціональних підходів до вирішення проблем облікової науки, а звідси, окреслення та розкриття основ нової інституціональної теорії бухгалтерського обліку.

Огляд публікацій зарубіжних вчених – Ентоні Хопвуда, Росса Уоттса та Джеральда Зіммерманна, Чарльза Хорнгрена, Роберта Коуза, Крістофера Чепмена, Девіда Купера та Пітера Міллера, Самуеля Діпіази та Роберта Екклза свідчить про формування нових теоретичних уявлень про облік, який організовується і функціонує не лише за нормативними правилами, але і мотивами поведінки людей, що ці правила встановлюють, розповсюджують та виконують.

Досліджуючи західний позитивістський тренд розвитку теорії бухгалтерського обліку, ми побачили можливість розвитку облікової теорії і на фундаментальній платформі інституціоналізму. Тим більше, що і інституціоналізм, і бухгалтерська позитивна теорія базуються на філософській платформі позитивізму.

Поєднання базових положень позитивістської теорії бухгалтерського обліку з інституціональною теорією мотивовано рядом факторів. Перш за все, інституціональна теорія вже є класикою сучасної економічної думки. Вона здатна не тільки пояснити причини успішності чи неуспішності різного роду економічних

систем, в тому числі і бухгалтерської, але і визначити фактори і шляхи подолання проблем, що створюють в системах інститути. Вона орієнтує практику на зміну інститутів для досягнення бажаних результатів.

До того ж інституціональна платформа для змін в теорії бухгалтерського обліку буде зрозумілою для широкого загалу економічної науки. Для професії важливо, щоб імідж бухгалтерського обліку як консервативної складової економічної науки відходив у минуле.

Формуючи філософську платформу розбудови інституціональної теорії бухгалтерського обліку, ми врахували і сучасні тенденції практики та фундаментальні напрацювання прогресивних наукових шкіл, що досліджують і доводять зростання обліку від «замкнутої» інформаційно-технічної системи до вагомого явища національних та глобальних просторів – окремого соціально-економічного інституту.

Вибір нами інституціонального підходу для переосмислення основ теорії бухгалтерського обліку зумовлений ще й тим, що інші класичні бухгалтерські теорії не дають відповіді на питання розвитку бухгалтерського обліку та професії бухгалтера, обмежуючись системою 8-ми елементів методу бухгалтерського обліку. Як наслідок бухгалтер розглядається більш як технічний виконавець, що негативно впливає на розвиток його особистості та нівелює його вагомість в системі управління підприємством.

Саме зростання бухгалтерського обліку від однієї із функцій управління до більш вагомишого і самостійного явища в економіці та суспільстві і обґрунтовує інституціональна теорія бухгалтерського обліку. У рамках нормативних теорій наявний на практиці розвиток соціально-економічної сутності бухгалтерського обліку не пояснюється та, більше, обмежується теоретичними догмами.

Так як економічна інституціональна теорія пояснює успішність чи занепад тих чи інших країн у глобальній економіці, тих чи інших Інститутів всередині країни. Так запропонована нами теорія пояснює ефективність інститутів бухгалтерського обліку у різних країнах, різних економічних системах.

Основними складовими нової інституціональної теорії бухгалтерського обліку є: 1) модель інституту бухгалтерського обліку як соціально-економічного явища з розкриттям його ієрархії та елементів; 2) збагачення предмета, розширений перелік функцій та об'єктів бухгалтерського обліку; 3) облік трансакційних витрат; 4) інститут професійних бухгалтерів з означенням інжинірингових та імперіалістичних підходів до його розвитку.

Таким чином, на відміну від класичних нормативних теорій, інституціональна теорія бухгалтерського обліку створює науковий фундамент ефективного забезпечення реформування та розвитку обліку через використання знань про стан, ієрархію і взаємодію всіх його складових.

Нова теорія розглядає бухгалтерську діяльність не обмеженою, «камерально-економічною» чи «нормативно-технічною» Системою, а багатограним суспільним соціально-економічним Інститутом, який, на відміну від теоретичних уявлень про «Систему бухгалтерського обліку», приростає не просто новим, а визначальними для себе організаційними та соціальними компонентами.

Література:

1. Accounting, organizations & institutions: Essays in honor of Anthony Hopwood [Текст] / Edited by Christopher S. Chapman, David J. Cooper, and Peter B. Miller. – Oxford: University press, 2009. – 441 p.
2. Ross, L. Watts Positive accounting theory: a ten year perspective [Текст] / Ross L. Watts and Jerold L. Zimmermann // The accounting review. – 1990. – Vol.65, № 1. – pp. 131-156.
3. Жук, В. Н. Основы институциональной теории бухгалтерского учета: монография [Текст] / В.Н. Жук. – К. : Аграрная наука, 2013. – 408 с.